

2014. június 5.

Szelényi Iván: Posztszocialista kapitalizmusok

Az előadás előtt Füzér Katalin köszöntötte a meghívottat, aki pont 40 évnyi „ideiglenes külföldi állomásozás” után a napokban települt vissza Magyarországra. A magát mindvégig magyar szociológusként meghatározó Szelényi Iván 1975 májusában emigrált Londonon keresztül a nyugati egyetemi világba, amelynek számos szegletében töltött be fontos pozíciókat az ausztráliai Adelaidtól kezdve az USA-beli Wisconsini egyetemen keresztül, a CUNY, a UCLA és a Yale egyetemekig, pályafutása végén pedig az NYU Abu Dhabi campusáról emeritált. Emigrációba kényszerülése előtt személyesen is közreműködött a magyar szociológia újraintézményesülésében a Szociológia folyóirat szerkesztőjeként, valamint a Társadalomtudományi Intézet Szociológiai Laboratóriumának vezetőjeként. Hazai tudományos munkásságának fókuszában a szocialista rezsimek társadalmi egyenlőtlenségei, redisztributív gazdasági rendszerei és az ebben utat találó piaci mechanizmusok, valamint ezek társadalomszerkezeti következményei álltak. A szocialista társadalmak számos ellentmondásának, így például a lakótelepi lakáelosztásban érvényesülő elitizmusnak a feltárása mellett az értelmiség osztályhatalmáról szóló tézise miatt eltávolították az országból – így nyugaton folytatta az idehaza megkezdett témák boncolgatását. A kutatóközpont felkérésére vállalt előadásában ezeket a régi témákat elemezte tovább, immáron a posztszocialista időszakra, a kapitalizmusok korára vonatkozóan.

Szelényi Professor a kínai szociológiai szemlében Társadalomszerkezet a posztszocialista kapitalizmusokban címmel nemrégiben megjelent tanulmánya alapján beszélt posztszocialista közép és kelet-európai, illetve ázsiai térségek társadalmi által bejárt különböző utakról. A kommunista uralom előtti időszakban természetesen meglehetősen sokszínűek voltak ezek a társadalmak: az alapvetően paraszti Kínától kezdve a bizonyos mértékig polgárosodott, urbanizált közép-kelet-európai társadalmakig sokféle társadalmi berendezkedést konvergált a szocializmus, még ha nem is egyenirányúsította őket. Az átmenetek azonban újra a változatosságot, a divergálást hozták magukkal, amit a jelenleg is érvényesülő rekonvergencia időszaka követett.

Az újkapitalizmusok három modelljét írta körül az előadó – ezek a piaci átmenet különböző fokozatainak és alakzatainak megragadásra alkalmas weberi ideáltípusok:

- alulról építkező kapitalizmus (Kína 1978-1989 között, ahol a kisparaszti üzemekre építettek)
- felülről építkező kapitalizmus (az orosz neopatrimonializmus)
- kívülről jövő kapitalizmus (kelet-európai országok külföldi tőkebefektetői, neoliberális gazdaságpolitikai paradigma)

A rekonvergencia Kínában abban nyilvánul meg, hogy az alulról építkező kapitalizmust felváltja a felülről történő átalakítások korszaka, amikor az állami nagyvállalati szférában is jelentősekké válnak a változások és kialakul a kínai nagytőkés réteg. Az orosz újkapitalizmusban a neopatrimonialista kinevezés helyét a putyinineoprebendális rendszer váltja fel, amelynek keretében a nagytőkések

politikai lojalitása alapján vagyon újraelosztás következik be a szolgált nagyburzsoázia irányába, a politikai ellenfelek kriminalizálása mellett.

A politikai rendszerek tekintetében Szelényi szerint a szervezőelvek a múltban gyökereznek, így pl. Putyin konzervatív internacionáléja és orosz birodalmi uralkodási stílusa a patriotizmus, a kereszténység és a fokozott állami beavatkozás cárista hagyományát eleveníti fel.

A posztoszocialista újkapitalizmusok társadalomszerkezetét illetően a redistribúció és a piaci mechanizmusok egymásra hatásának érzékeltetésére a professzor a korábban alkalmazott két piramis modellt felváltó „mikroökonomiai” ihletésű ábrát készített, amelyen az idő és az egyenlőtlenségek tengelyei mentén ábrázolta a piaci és a redistribúciós elosztási mechanizmusok egymáshoz való viszonyát, ahol a görbék a rendszerváltás időszakában metszik egymást.

A további pécsi előadások lehetősége mellett felfokozott érdeklődés alakult ki a pécsi közönségben az iránt is, hogy a professzor kismonográfiában meg tervezi írni a posztoszocialista kapitalizmusok társadalomszerkezetével kapcsolatos elképzeléseit.

